

MILANA ČERNELIĆ

ZADRUGA RUKAVINA-JAUCI IZ SMILJANSKOG POLJA KOD GOSPIĆA

Milana Černelić
Filozofski fakultet
HR 10000 Zagreb

UDK:392.3(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 1999-02-15

U članku se prikazuje zadruga Rukavina-Jauci (iz Smiljanskog Polja kod Gospića) podrijetlom sa Kose kod Perušića, koja je trajala sve do devedesetih godina 20. stoljeća. Prikazana je zadružna imovina, gospodarenje i organizacija obiteljskog života u razdoblju od 30-ih godina do njihove diobe. Obuhvaćene su i određene pojave iz života ranijih naraštaja ove zadruge, koliko je to bilo moguće. Pritom su se nastojale pratiti razvojne faze u životu te zadružne obitelji, koji se mijenjao i prilagođavao civilizacijskim tekovinama 20. stoljeća. Zadruga Rukavina-Jauci rijedak je primjer opstojnosti takvoga tradicijskog načina života i u suvremenim uvjetima.

Uvod

Seljačke obiteljske zadruge jedna su od mnogih etnoloških tema koje na području ličko-senjske županije nisu dovoljno istražene. U okviru projekta *Seljačke obiteljske zadruge* Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta istraživala sam godine 1981. tu temu u nekim mjestima ovoga šireg područja.¹ Između tih nekoliko istraženih zadružnih obitelji izabrala sam prikazati zadružnu obitelj Rukavina-Jauci iz Smiljanskog Polja, koja je istodobno i specifičan primjer opstojnosti takvoga načina života sve do devedesetih godina 20. stoljeća.² Ta je zadruga po broju članova mala, no "kod zadruge nije bitan broj članova, nego da se radi o načelu nepodijeljenog odnosno nedjeljivoga

¹ M. ČERNELIĆ, 1981, EZ FFZ Z 133, 134, 135, 136, 137.

² M. ČERNELIĆ, 1981, EZ FFZ Z 135.

zajedničkog imutka, o zajedničkom gospodarenju, o podjednakom korištenju svih zadružnih dobara za sve članove, o poštivanju određenih pravila prigodom (načelno moguće) diobe tog imutka."³ Premda je riječ o obliku obiteljskog života koji uglavnom pripada prošlosti, obitelj Rukavina-Jauci nastavila je takvim načinom živjeti sve do zadnjeg desetljeća 20. stoljeća. U vrijeme ispitivanja godine 1981. zadruga je bila na okupu i ostala još desetak godina nakon toga. Ta obitelj potječe s Kose u okolici Perušića.⁴ Objavljen je prikaz tek jedne ličke zadruge iz Ivčević Kose, u čijem se susjedstvu nalazi područje s kojega potječe i obitelj Rukavina-Jauci.⁵

Nisam se odlučila za komparativni prikaz zadružnog načina života u Lici, jer za takav postupak nema dovoljan broj uzoraka pojedinačnih zadruga. Bez dovoljno podataka takav postupak ne bi se mogao ispravno primijeniti i ne bi mogao dati vjerodostojan prikaz ustrojstva obiteljskih zadruga u Lici uopće. Osim toga, jedva da bi se "mogle naći dvije obiteljske zadruge koje bi imale posve jednaku strukturu, iste vlasničke odnose, isti poredak u radu i življenju, i ne uzevši u obzir razlike u broju članova i njihovim rodbinskim odnosima, kakvoći i količini pokretne i nepokretne imovine, kao i u drugim svojstvima, koja su, prirodno, kod svake zadruge posve individualna, neponovljiva".⁶

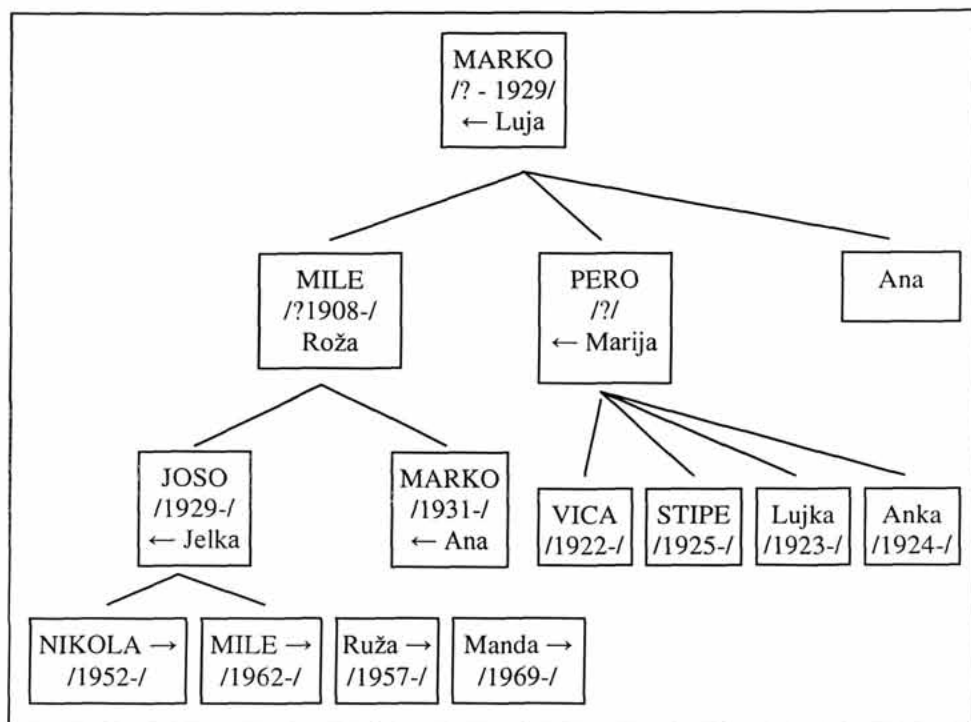
Izabrana zadruga posebno je zanimljiva i stoga što je u civilizacijskim uvjetima opstala gotovo do naših dana, pa je već i prema tome specifična i jedinstvena u ovome kraju. Mogu se pratiti razvojne faze u životu ove zadružne obitelji, koje su se mijenjale i prilagođavale civilizacijskim tekovinama 20. stoljeća. U suvremenom svijetu vrlo je rijedak primjer opstanka takvoga načina života. Članovi zadruge Rukavina-Jauci pronašli su dovoljno poticaja da nastave živjeti prema tradicijskom ustrojstvu i u vremenu neprimjerenom takvom načinu života. To je bilo moguće u prvom redu stoga što su uspjeli izbjeći zamke i iskušenja koja donose tekovine civilizacije, koje nerijetko narušavaju međuljudske odnose. Članovi njihove zadružne obitelji ostali su složni, što je glavni preduvjet da više ljudi povezani srodničkim i bračnim vezama zajedno žive pod jednim krovom, zajednički gospodare i koriste se svim zadružnim dobrima stečenima zajednički ostvarenim prihodom.

³ M. GAVAZZI, 1978, 82.

⁴ Roža Rukavina, gazdarica ove zadruge i glavni izvor informacija, spominje kao mjesto njihova ranijeg obitavanja selo Kosu. Niti u starijem *Imeniku mjesta* iz godine 1960. nema potvrde o naselju s tim imenom. Čini se da je riječ o oznaci za jedan uži kraj na tom području, koji se sastoji od nekoliko zaselaka, koje čine obitelji istoga prezimena. O tome M. Hećimović-Sešelja kaže: "Istočno od Ivčević Kose prostire se kraj, koji narod naziva 'na Kosi'. Ovamo pripadaju Lulići, Bašića Poljana (Rukavine) i Markovići-Madžari." (M. HEĆIMOVIĆ-SESELJA, 1985, 5).

⁵ M. HEĆIMOVIĆ-SESELJA, 1960, 5-17.

⁶ M. GAVAZZI, 1978, 81.

← ušla u zadrugu
→ izašla iz zadruge

I. Rodoslovlje zadruge Rukavina-Jauci (sastavila M. Černelić)

Pokušat ću, dakle, dati prikaz obiteljskog i gospodarskog života zasnovanog na tradicijskim načelima i usklađenog s uvjetima novoga doba. Članovi obitelji Rukavina povezali su sadašnjost i prošlost, uskladili različite sustave vrijednosti, uzeli ono što im se činilo najboljim i od jednoga i od drugoga sustava, spojili naizgled nespojivo, i na toj osnovi uspješno organizirali svoj obiteljski i gospodarski život.

Posljednji naraštaji zadružne obitelji Rukavina-Jauci ne poznaju poseban naziv za takav oblik života. Stari nadimak Jauci, koji je zadržan do danas, značajan je radi raspoznavanja od ostalih obitelji s istim prezimenom, premda ne znaju kako je njihova obitelj dobila upravo takav nadimak.

Zadrugu čine majka Roža sa svoja dva sina, Josom i Markom, i njihovim ženama, Jelkom i Anom. Josin i Jelkin sin Nikola živio je s njima do svoje ženidbe. U vrijeme ispitivanja boravio je u Njemačkoj na privremenom radu i

započeo je gradnju kuće u Gospiću. Drugi sin Mile tada je bio na odsluženju vojnog roka, a prije toga je izučio zanat. Markova kći Ruža udala se i otišla iz zadruge, dok je u zajednici u to vrijeme još bila mlađa kći Manda, koja se u međuvremenu udala i napustila zadrugu. Joso i Marko su 1968. otišli na privremeni rad u zapadnu Njemačku. Joso se vratio ubrzo, a Marko 1979. Osim što se zatim bavio poljoprivredom, Marko je radio i kao kućni majstor u gimnaziji u Gospiću, što mu je bilo stalno radno mjesto. Joso se osim poljodjelskim poslovima bavio i različitim drugim poslovima da bi nešto dodatno zaradio, a uz to obrađivao je u najam drugima zemljište svojim traktorom. Prije nego što su se zaputili na rad u Njemačku, uz svoje poljodjelske poslove na vlastitom imanju izvlačili su trupce i balvane u šumi, minirali kamen i prodavali ga.

Obitelj Rukavina nije starosjedilačka u Smiljanskom Polju. Nekada su živjeli u okolici Perušića, na Kosi, 7 km od Perušića. U Smiljansko Polje doselili su se godine 1956. Po sjećanju Rože Rukavine njezin muž Mile živio je ranije u zajednici s ocem Markom i bratom Perom, kao i sa stričevićima Milom i Nikolom, ali ona nije znala potvrditi kada se je ta zadruga razvrgla. Naime, stričevići Mile i Nikola otišli su u Kanadu, Mile se vratio i odselio u Beograd, ali se sve to odigralo prije nego li je Roža došla u kuću Rukavina 1929. Tada je u zajednici zatekla braću Milu i Peru.⁷ Ubrzo je njezin *diver* Pero otišao u Kanadu za poslom, a za njim i Mile u Argentinu, samo godinu dana nakon ženidbe s Rožom. Tada je već bio rođen njihov sin Joso, a Marko je bio na putu. Perina je žena Marija kao starija postala nakratko gazdarica, jer se ubrzo 1931. ta zadruga podijelila. Mile se iz Argentine nije vratio niti je dolazio u posjetu. Međutim, povremeno se javljao i slao novac. Tako je unucima poslao vjenčani dar. Njegovi unuci Nikola i Ruža imali su zajedničko vjenčanje, pa su unuka Ruža i snaha Katica dobile od Mile vjenčanu opremu.⁸ Kada su se sa Kose doselili u Smiljansko Polje, živjeli su u staroj kući do 1970. (Sl. 1 i 2). Otada žive u novosagrađenoj kući u kojoj su i danas nakon diobe Joso i Jela i udovica Ana, odvojeno svaki u svojem dijelu kuće, budući da su im djeca nakon ženidbe, odnosno udaje, napustila obiteljski dom. Na taj način zapravo

⁷ Stoga je bilo moguće prikazati rodoslovlje samo dviju grana ove zadruge. Potpunije rodoslovlje, koje bi segnulo u dublju obiteljsku povijest moglo bi se načiniti na temelju uvida u crkvene matične knjige. To bi bio dodatni posao koji nije bilo moguće u međuvremenu realizirati, jer projekt više ne postoji. Stoga prilažem samo ovako krnje rodoslovlje sačinjeno prema kazivanju Rože Rukavine, dakle, nakon 1929.

⁸ Nakon diobe Mile je ipak posjetio svoju davno napuštenu obitelj, prvi put nakon više od 60 godina. Pojedinih njegovih života u Argentini nisu poznate, no i unatoč izbivanju za vrijeme gotovo ukupnog bračnog života s Rožom, ostao je formalno u bračnoj zajednici.

Sl. 1. Pročelje stare ličke kuće zadrugne obitelji Rukavina-Jauci na Smiljanskom Polju, snimila oko 1981. M. Černelić

se unaprijed znalo da će zadruga trajati do trenutka kada se braća Mile i Marko odluče odijeliti ili do smrti jednoga od njih (što se i dogodilo), budući da Josini sinovi nisu namjeravali nastaviti zajednički život nakon što se ožene. Markova grana nije niti imala izgleda za nastavak zadružnog života, jer je on bio bez muškog potomstva.

Zadružna imovina

Rukavine su u vrijeme ispitivanja imali približno 27-28 jutara zemlje. Roža o tome nije vodila brigu, niti je znala kakvu sve vrstu zemljišta posjeduju.⁹ Kada su otišli s Kose, prodali su zemlju, sve osim šume. Roža također nije znala koliko su zemlje tamo posjedovali, ali je svakako bilo manje nego što su stekli u Smiljanskom Polju. Ovdje su zemlju postupno kupovali. Imaju oranice, pašnjake, livade i šume, najviše pašnjaka i oranica, manje livada i nešto drveća po živicama. Zemlja je ovdje neplodna i kamenita, trebalo ju je očistiti od kamena da bi se mogla obrađivati.

⁹ O tome su se brinuli njezini sinovi, koji u to vrijeme nisu bili nazočni te s njima nisam bila u mogućnosti razgovarati.

Sl. 2. Zabat stare ličke kuće zadružne obitelji Rukavine-Jauci, snimila M. Čermelić 1981.

U zadruzi Rukavina-Jauci može se pratiti raspored kuće i kućišta u tri razvojne faze. One ujedno odražavaju promjene u načinu zadružnoga obiteljskog života. Prva je bila kuća na Kosi iz vremena zajednice rođene braće Mile i Pere u kojoj su živjeli svi zajedno i nakon diobe godine 1931. bez muških članova (koji su bili na radu u Kanadi i Argentini), sve dok se Roža s djecom nije 1956. odselila u Smiljansko Polje.

U staroj kući na Kosi svi su boravili u jednoj prostoriji. U sredini sobe bilo je ognjište. Ta se prostorija nazivala *prva kuća* ili *ugljenica*. Ognjište je bilo četvrtasto zidano, s *komoštrom* ili *verugama*. S ognjišta je dim odlazio u *viđelice* ili *badže*, otvor na stropu

koji se je zatvarao kada je padala kiša. Kuća je bila pokrivena *šimlom*. Imala je kameni temelj, a zidove od brvana i drvenih greda. U prizemlju je bila *štala* za blago. U kuću se ulazilo *škalama* (stubama) na *balaturu* (trijem). U dnu *balature* bio je zahod. U sklopu kuće bio je *ajatić*, spremište za držanje grablji, vila, drljača, plugova. Uz kuću su bili *vajati*, sobe za goste, u kojima je inače bila pohranjena roba po škrinjama i ormarima. Nakon što se prestalo upotrebljavati ognjište, kuhalo se na limenom *šparketu* zvanom *koza*. Osim kuće, kao jedini gospodarski objekti bile su još *pojata* za ovce i *kukuruzana*. To je prostor s četiri stupa opleten ljeskovim prućem za sušenje kukuruza. *Pojata* je kao i kuća imala kameni temelj i okosnicu od brvana i greda.

Nakon doseljenja u Smiljansko Polje Rožina obitelj živjela je najprije u staroj kući, koja je bila iste građe kao i kuća u kojoj su živjeli na Kosi, s tom razlikom što su ovdje već imali odvojene sobe i poseban prostor za kuhanje. Nije više bilo niti ognjišta, već se kuhalo na *šparket*. Oko kuće bio je plot koji su zvali *lisa*, a koji se gradio od škarta što su ga pokupili na pilani.

Nova kuća sagrađena je 1970. suvremenim građevnim materijalom. Temelji su od kamena, a gornji je dio kuće zidan. *Kujna* i *štala* zidane su od betonskih blokova. Kućište posljednje zadružne grane obitelji Rukavina-Jauci

sastoji se od kuće, *litnje kujne*, višenamjenskoga gospodarskog objekta *štale* i od *šterne* (bunara).¹⁰

Lijevo od ulazne kapije nalazi se velika kuća koja je građena kao dvojni stambeni objekt, tako da u slučaju diobe oba sina sa svojim obiteljima imaju gotove kuće. Ukupno ima četiri sobe, dvije *kujne* i dva ulaza s *verandama* na oba kraja kuće. Kuća je građena tako da zapravo ima dva posebna stana s posebnim ulazom s jednakim rasporedom stambenih prostorija. Nasuprot kući, desno od kapije, nalazi se višenamjenska prostorija koju jednim imenom zovu *štala*, premda se ona sastoji od više prostorija različite namjene. U sklopu *štale* još su i sljedeće prostorije: *praščak* (svinjac), *ambar* koji je zapravo u sklopu *kolnice* za odlaganje kola, samo je odijeljen od nje pregradama za pojedine vrste žitarica. Do *kolnice* je *štala* za blago s pregrađenim odjeljcima za različitu stoku. Iznad čitave *štale* drži se slama na tavanu. Iza *štale* nalazi se prostorija za spremanje traktora i ostaloga poljodjelskog alata. *Praščak* čini dio ovoga gospodarskog kompleksa, ali je za razliku od ostalih prostorija sagrađen od drvenih greda i zapravo se nastavlja na zid *kolnice* s *ambarom*. Nasuprot ulaznoj kapiji ispred dvorišnog prostora koji odvaja kuću i *štalu* nalazi se *litnja kujna*, koja se sastoji od dvije prostorije. U jednoj se prostoriji kuha, a u drugoj se boravi i jede. Uz stražnji dio zida *litnje kujne*, s desne strane prema *vrtlu*, nalazi se *zahod*. U vrijeme ispitivanja u dijelu *verande* s unutarnje strane dvorišta započela je gradnja kupaonice. Ispred *kujne* s lijeve strane nalazi se betonska *šterna*. Iza *kujne* je *vrt* s desne strane, a nešto dalje s njezine lijeve strane počinju oranice. Povrće se uzgajalo u ograničenim količinama, jer zemljište nije pogodno za uzgoj povrća.

Otkad pamte, ložilo se na drva. U staroj kući prostorije su se osvjetljavale *petrolejkama* i *žmirama*.¹¹

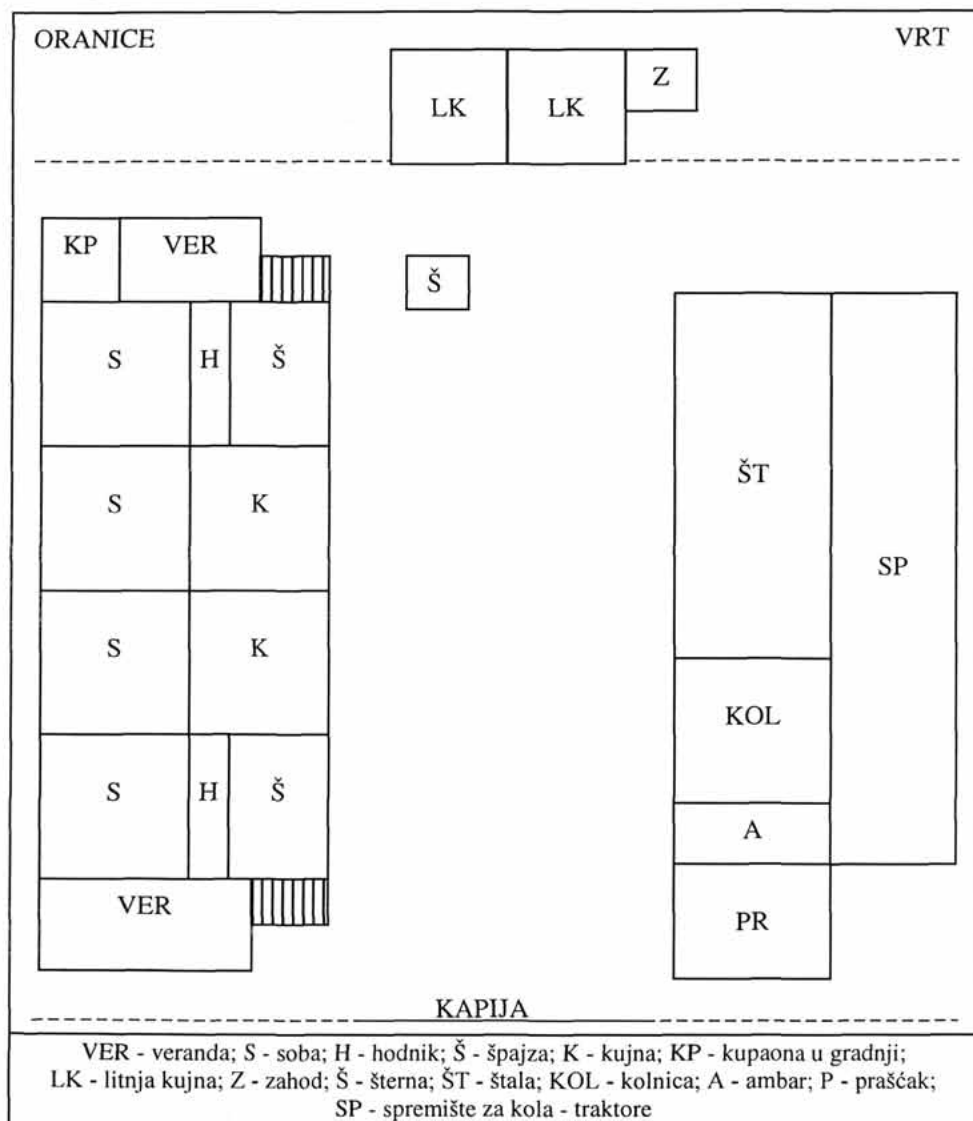
Od stoke su u najstarijoj kući držali jednoga konja, pet goveda, u *pojati* 5-6 koza i 10 ovaca, jednu krmaču, pa su imali prasaca koliko se okotilo. U vrijeme ispitivanja imali su 4 krave, 3 junice, 20 ovaca i 4 prasca. Kokoši su držali na tavanu kuće. Imale su *škale* uz koje su se popele. Na tavanu su bili i *ambari*, pregrade za pojedine vrste žitarica. Tu se držalo i sušeno meso koje se prethodno dimilo iznad ognjišta.

Imali su dva pluga, drvene *branje* i drljače, i kola. Nakon što su izgradili novu kuću, nabavili su traktore, a postupno i druge suvremene mehanizirane

¹⁰ Priložen je tlocrt kuće i kućišta zadruga s preciznim rasporedom stambenih i gospodarskih objekata.

¹¹ To su bile improvizirane svjetiljke: u bočicu od tinte uvukao bi se pamučni fitilj zvan *stinj*, i taj je fitilj gorio s pomoću masti, a učvrstio bi se tako da bi se provukao kroz lim.

sprave za obradu zemljišta. Na starom kućištu imali su jedan zadružni tkalački stan zvani *tara*, a svaka je snaha imala svoju *prešlicu*. Posjedovali su i sav ostali pribor potreban za tekstilno rukotvorstvo.

II. Tlocrt kuće i kućišta (okoliša) stare ličke zadruge Rukavina-Jauci, Smiljansko polje, izradila M. Černelić

Sl. 3. Lijevi dio pročelja nove zadružne kuće obitelji Rukavine-Jauci, Smiljansko Polje, snimila M. Černelić 1981.

Zasebno zadružno vlasništvo

Zasebna vlasništva u zadrugi Rukavina nije bilo. Sve što je žena udajom donijela u zadrugu, postalo bi zadružno vlasništvo, pa ako bi se kasnije možda i udala iz zadruge, njezina *prćija* i dalje bi ostala u vlasništvu zadruge. Osim što se sastoji od predmeta za osobnu upotrebu i za potrebe uže obitelji, *prćijom* se smatrala i zemlja, krava, ovce i novac, a posebno su dobro došli dolari. Djevojke koje nisu imale dolare, teško su se mogle udati. Jedini oblik privatnog vlasništva bila je *prešlica*. Svaka je žena imala svoju *prešlicu*. U vrijeme ispitivanja već je bilo drukčije. Obje obitelji posjedovale su novac, koji je svaki brat zaradio radeći izvan kuće. To je bilo osobno vlasništvo svake uže obitelji unutar zadruge i taj su novac mogli trošiti prema želji i potrebi, nevezano uz zajednicu.

Gospodarenje

Stoku su gonili u Krš, mjesto na kojemu su bili pašnjaci, još na Kosi. Čuvali su je djeca i starci. I u Smiljanskom Polju *blago* se goni na pašnjake, također o njima brigu vode djeca i starci. Mlijeko i mliječni proizvodi ranije se

Sl. 4. Nova gospodarska zgrada obitelji Rukavina-Jauci: kolnica, ambar i prašćak, snimila M. Černelić

nisu prodavali. Pravio se sir i cijedila *basa* (procijeđeno ovčje kiselo mlijeko).¹² U vrijeme ispitivanja Roža je svako jutro nosila mlijeko na biciklu i prodavala ga po kućama u Gospiću. Nekada se prerađivala vuna, tkalo se i plelo, a prerađivala se i kudjelja i lan. Svi su se ti poslovi zajednički obavljali prema potrebi.

Svinje su uzgajali samo za vlastite potrebe. Nisu mogli držati više prasaca jer nije bilo dovoljno hrane za *blago*. Pod blago se stavlja *sušanj* iz *grumila* (lišće iz šume), steralo se po zemlji oko štale. Oko tog prostora opleo se plot i tu se stvaralo gnojivo. Bilo je pod krovom da ne pokisne. *Sušanj* se nosio u *koševima*.

Pčelarstvom, lovom i ribolovom u zadrugi se nisu bavili.

Od žitarica na Kosi su nekada uzgajali najviše raž i proso, a osim tih žitarica još i zob, ječam, pšenicu, kukuruz i *suražicu* (kukuruz u kombinaciji s raži). Zemlja se ostavljala i 5-6 godina da se odmori. Livade su se izmjenjivale

¹² *Basa* se pripremala na sljedeći način: surutka, slano mliko, iscijedi se u jednu posudu, zakuha se i ostavi dulje vrijeme u *kraju*, kako ovdje kažu, da *tišti*. Sutradan se lijeva u drvenu ili zemljanu posudu. Svaki se dan dodaje nova količina dok se posuda ne napuni. Svaki se put doda i malo soli.

s oranicama. U vrijeme ispitivanja najviše se uzgajala pšenica i zob, a od ostalih žitarica više se nije uzgajao ječam i proso.

Žito se u prošlosti vršilo na konje pomoću *stožera*, drvenoga klina, na *guvnu*. Konj je bio privezan za *stožer* i kretao se u krug. Tako se radilo do sredine šezdesetih godina, sve dok nisu kupili kombajn. Otkada su kupili traktor, prestali su držati konje, no sve do sedamdesetih godina orali su željeznim plugovima, a još ranije, dok su živjeli na Kosi, drvenim plugovima. Žito se vijalo lopatom kada je bilo vjetra. Kasnije su u tu svrhu rabili sprave na ručni pogon, zvane *vijalice*.

Ranije se žito mljelo na rijeci Liki ili na potoku na vodenim mlinovima, sve dok se nisu pojavili mlinovi u gradu, zvani *vatrenka*. Bio je jedan mlin za čitavo selo. Kada su uvedene *vatrenke*, za prasce se i dalje žito mljelo na vodenici, a za kruh u *vatrenkama*. U vrijeme kada su se Rukavine doselile u Smiljansko Polje, žito se već isključivo mljelo u gradu. Od 1979. Rukavine imaju vlastiti električni mlin. Žitarice se nikada nisu prodavale, jer ni količina koju su sami proizvodili, nije bila dostatna za njihove potrebe. Tako su katkada za vreću brašna davali blago. I u novije su vrijeme uz brašno vlastite proizvodnje morali kupovati još brašna, jer se nije proizvodilo dovoljno žitarica, a osim toga nastojali su stvoriti i nešto zaliha.

U ranijem razdoblju zadružnog života više su se uzgajale voćke. Najviše je bilo šljiva i jabuka. U osamdesetim godinama uzgajali su samo šljive. Povrće se uzgajalo samo za vlastite potrebe u *vrtlu* iza kuće. Ranije se sadio samo kupus, krumpir i grah iza kuće u *dolu*.

Stariji Rožin sin bio je zadužen za trgovinu. Prihod se u zadruzi ostvarivao prodajom stoke, jaganjaca i volova, koje su uzgajali samo radi prodaje, jer se oralo konjima. Stoka se najviše davala u zamjenu za žitarice. Kupovala se sol, šećer, kava, duhan, odjeća i obuća. I u osamdesetim godinama stoka se također koristila tek dijelom za potrebe prehrane, a najviše se prodavala. Počelo se prodavati i mlijeko, što se nekada nije prakticiralo. Svi su se ostali artikli u kasnijem razdoblju počeli kupovati, pa se je stoga stočarska proizvodnja sve više usmjeravala prema prodaji.

Kao i u prošlim vremenima, i u novije vrijeme žene su išle u zamjenu jedna drugoj po potrebi. Poljodjelski poslovi uvijek su se zajednički obavljali, ljudi su jedni drugima pomagali.

Zadruga je snosila sve zajedničke troškove i podmirivala potrebe svih svojih članova i ranije i u novije vrijeme, sve dok su bili na okupu. Troškovi vezani uz odlazak na svadbu, uz sklapanje kumstva, porod, sklapanje braka, sprovod, podmirivali su se iz zadružnih prihoda sve do diobe. Ranije su se sami liječili, a kasnije je zadruga snosila troškove liječenja i školovanja. Iz

zadružnih sredstava kupovala se odjeća i obuća, kao i svi potrebni prehrambeni artikli.

Prihodi od poljodjelstva također su bili zajednički i tim je novcem raspolagala i raspoređivala njegovu potrošnju *gazdarica* u dogovoru s najstarijim sinom. U vrijeme kada su sinovi radili u zapadnoj Njemačkoj, slali su novac svaki svojoj ženi. One su određenu svotu novca odvajale i davale svekrvi, a dio novca ostavile su za vlastite potrebe. Dok su svi bili u kući i radili na zemlji, prihod koji su tim radom stekli, postajao je dijelom zajedničke imovine, dok je od zarade koja je dolazila sa strane, svaka uža obitelj unutar zadruge započela stvarati svoje zasebno vlasništvo.

Život u zadruzi

U zadruzi Rukavina-Jauci žene su preuzimale rukovođenje, jer su muškarci odlazili u svijet u potrazi za poslom i zaradom. Kako je već spomenuto, Rožin muž Mile još je 1930. otišao u Argentinu, a nešto prije njega i brat Pero u Kanadu, tako da su u kući ostale samo njihove žene s djecom. Tada je *gospodarica* ili *gazdarica* postala Marija, Perina žena, jer je ona bila starija. Nisu se dobro slagale, pa su se njihove obitelji ubrzo odijelile, premda su i dalje zajedno živjeli na istome mjestu. Nakon diobe Roža je postala *gospodarica* u svojoj obitelji, upravljala i o svemu sama vodila brigu, sve dok joj nije odrastao stariji sin, koji je preuzeo upravljanje zadrugom. On je vodio brigu o pitanjima imovine, o poslovima s vlastima, trgovini i uopće o svim poslovima izvan zadruge. Majka je i dalje bila *gazdarica*. Nju se kao i ranije i dalje sve pitalo i o svemu se s njome dogovaralo.

Dužnost je *gazdarice* bila da kuha i nosi jelo ostalima u polje u vrijeme sezonskih poslova. Obavljala je i sve druge kućanske poslove, dok su snahe radile u polju. Hrana se u polje nosila u košari na glavi. Ako polje nije bilo daleko, na ručak su se vraćali kući iz polja. U vrijeme ispitivanja jedini je Rožin posao bio raznositi mlijeko. Nije više bila obavezna bilo što drugo raditi. Po želji je mogla sudjelovati u nekim kućanskim poslovima. Dužnost kuhanja preuzele su snahe, a o rasporedu kuhanja i o jelovniku njih dvije su se međusobno dogovarale. Reduša nije bilo ni ranije, oduvijek su se poslovi raspoređivali po dogovoru, i ženski, i muški. Bilo je uobičajeno da se navečer dogovaraju što će se sutradan raditi. Rublje se oduvijek zajednički pralo, u čemu se također po dogovoru snahe izmjenjuju. Na Kosi je Marija kao *gazdarica* kuhala, kupila jaja, pekla kruh, pravila sir, a Roža i Ana, sestra njezina muža, radile su u polju. Briga oko *blaga* muški je posao, ali budući da su oni često bili odsutni, najviše su žene preuzimale brigu da namire *blago*.

Inače su oni obavljali svoj dio posla. Snahe su muzle krave navečer i ujutro, a Roža je odnosila mlijeko u grad na prodaju. Unuka Manda najviše je bila uz blago, kada nije bila u školi. Inače bi blago pričuvao netko drugi, tko u tom trenutku ne bi imao nekog drugog posla.

Ljeti, u vrijeme poljskih poslova, ustajanje je bilo u 4 sata. Kada nije bila sezona poslova, prve su ustajale snahe da pomuzu krave. *Gazdarica* je ostajala kod kuće, obavljala svoj dio posla oko prodaje mlijeka. Zimi su dosta često kasnije ustajali. Ljeti se na spavanje odlazilo rano, a zimi kasnije. Za *ručak* (doručak) najčešće se jeo *kruv*, *varenika*, *palenta*, sir, a u novije vrijeme hrana je bila raznolikija. Osim spomenutoga jelo se i meso, najviše sušeno. Za *užinu* (ručak) najčešće je na jelovniku bio grah, zelje, *tisto*, a u ranijem razdoblju manje mesa nego u novije doba. Ranije su klali po 2 prasca, a u osamdesetim godinama 4-5. Večera je bila slična *ručku*, katkada su se jela i jaja. U novije vrijeme kuhala se i *užina* i večera.

U osamdesetim godinama nije više bilo određeno gdje će tko sjediti za stolom. Svi su sjedili zajedno, uključujući i djecu, dok su ranije djeca sjedila zasebno po podu oko male *stoličice*. Prema ranijem zadružnom ustrojstvu *gazda* ili *gospodar* dijelio je kruh i meso i nije bilo prigovora. Za Rožina gospodarenja svatko je mogao uzeti hrane koliko je želio. U vrijeme Rožina dolaska u obitelj Rukavina jelo se iz zajedničke zemljane zdjele, a još ranije iz drvene kopane posude.

U crkvu na misu odlazili su muškarci, a žene su obično ostajale u kući radi obavljanja kućanskih poslova. Oko 3 sata poslijepodne mogle su otići u kapelicu da se pomole. Inače su se svi ukućani pomolili za stolom prije jela.

Odnosi među članovima zadruga bili su različiti u različitim razdobljima. U vrijeme kada je Marija bila *gazdarica*, nisu se dobro slagali. Milina i Perina sestra Ana nakon diobe priklonila se Rožinoj strani. U novoj zadružnoj obitelji svi se međusobno dobro slažu, što je glavni razlog da se takav oblik obiteljske zajednice održao tako dugo.

Bez dopuštenja domaćina ili domaćice nije se nikuda izlazilo. Za sve se morala pitati *gazdarica*. U njihovoj obitelji nije bilo domazeta. Udovica bi imala ista prava kao i ostali članovi zadruga, ako ostane u kući. Ako bi se preudala, gubila bi ta prava, jedino bi njezino dijete (ili djeca) ostajalo u zajednici i dobilo nasljedni dio svojega oca.

Dioba zadruga

Markova zadruga na Kosi podijelila se 1931. Njegovi sinovi Mile i Pero otišli su u svijet za zaradom, a gazdarica je postala Perina žena Marija. Razlog

za diobe ove zadruge bila je nesloga, a prema Rožinu kazivanju i nepravda *gazdarice*.

Zemlja je u diobi s Perom 1931. podijeljena napola, a na isti je način odijeljena i stoka. Sve se dijelilo na jednake dijelove, dakle, po lozama, uz dva svjedoka iz sela. Kuća nije bila podijeljena, i dalje su svi ostali živjeti na istome mjestu, samo što je svaka obitelj sama vodila svoje kućanstvo i gospodarstvo. Plugom i konjima, kolima, drljačom, *branjom*, služili su se svi po potrebi. Kada se je Rožina grana odselila u Smiljansko Polje, oruđe su podijelili, pa su jedni dobili plug, drugi drljaču i svatko jedna kola. Svoj su dio zemlje prodali, kupili kuću u Smiljanskom Polju i postupno kupovali zemlju. Nova kuća, koju su sagradili 1970., sagradena je na način da u slučaju diobe svaki brat sa svojom obitelji ima svoj stan i tako da i dalje ostaju na istome kućištu i nakon diobe. U vrijeme ispitivanja 1981. zadrugari nisu imali namjeru da se odijele jer su se dobro slagali. Ipak, Rožini unuci već su gradili sebi kuću na drugom mjestu, što je već tada zapravo značilo da je postojeća grana svakako posljednja koja živi zadržnim načinom života.

Zadržna obitelj Rukavina-Jauci dogovorila se o podjeli zadruge 1985.¹³ Zemlju su imali na tri mjesta i dogovorno su je podijelili na jednake dijelove, a i stoku su također podijelili *napolak*. Strojevi su pripali Josi, koji je Marka isplatio da on sam sebi kupi strojeve za svoje potrebe. Brigu o majci preuzeo je mlađi brat Marko, bez obveze starijega brata da mu pomaže. 1990. umire Marko. Interno obavljena dioba zadruge još uvijek nije sudski sprovedena. To će se učiniti nakon majčine smrti na ostavinskoj raspravi.¹⁴ Markovoj udovici pripao je mužev dio imovine. Prvu godinu nakon muževe smrti *diver* Joso obrađivao je i njezin dio zemlje, a od 1991. brigu o tome preuzimaju njezini zetovi. Iako interno podijeljeni, i dalje rade zajedno, odnosno pomažu jedni drugima po potrebi, ali sada svatko ubire prirod sa svojega dijela zemljišta. Premda će se zadruga ubrzo i formalno sudski podijeliti, njihov se način života

¹³ U međuvremenu sam posredstvom svojega rodaka Martina Nagliča Strike iz Brušana saznala da se zadruga podijelila. On me je još u vrijeme ispitivanja 1981. upozorio na postojanje ove zadruge. 1997. sudjelovala sam s grupom studenata u Pazarištima u etnološkim istraživanjima. Tom prigodom M. Naglič ponovno me je odveo do Smiljanskog Polja (drugog načina dolaska u selo nema) da bih od članova obitelji Rukavina saznala kada je došlo do diobe i kako je ona sprovedena. U kući sam zatekla Rožu, koja se nije mogla sjetiti mojega ranijega ispitivanja, a i pokušaj da od nje nešto saznam o diobi, bio je uzaludan. Roža je bila pomalo senilna. To mi je kasnije potvrdila i njezina snaha Ana, koju sam pronašla u polju i od nje saznala pojedinosti o diobi.

¹⁴ Kasnije sam saznala da je Roža umrla 1977., ubrzo nakon mojega ponovnog boravka u Smiljanskom Polju.

nije bitno promijenio. Diobom su vjerojatno željeli za života raščistiti pitanje imovine, oko kojega su se složno bez poteškoća dogovorili. Noviji naraštaji ove obitelji izdvojili su se iz zadružne obitelji još za njezina trajanja, pa Roža, njezini sinovi i snahe vrlo vjerojatno nisu htjeli njima prepustiti brigu oko podjele imovine.

Možda su se i pribojavali mogućih poteškoća oko podjele imovine, budući da najmlađi naraštaji zadruge Rukavina-Jauci, premda potječu iz zadruge, kao odrasli ljudi više ne žive tim načinom života i zasigurno ih ne prožima duh zajedništva kojim je bio obilježen život njihovih roditelja. Sloga je bila bitna karakteristika zadnje grane zadružne obitelji Rukavina-Jauci sve do njezine diobe. Zahvaljujući samo toj rijetko održivoj osobini u civilizacijskim uvjetima suvremenog svijeta, zadružni oblik života opstao je u ovom dijelu Like gotovo do kraja drugog tisućljeća. Kada su procijenili da su mlađi naraštaji okrenuti drukčijem shvaćanju obiteljskog života, odabrali su pravi trenutak, koji su odgađali što je dulje moguće, da podijele imovinu složno i bez svađe, onako kako su proveli čitav svoj zajednički život. Zadruga Rukavina-Jauci lijep je primjer opstojnosti određenoga vrijednosnog sustava, koji su njihovi preci izgrađivali i usadili ga u svjetonazor svojih potomaka. Roža, njezini sinovi i snahe, shvatili su da će prihvaćanjem takvoga obiteljskog ustrojstva u mukotrpnjoj svakodnevnoj borbi sa škrtom zemljom lakše i bolje živjeti. Tako organiziranim obiteljskim životom i radom pokazali su da se združenim snagama doista može uspješno gospodariti, skladno živjeti i potomcima osigurati pristojna egzistencija.

Premda su se novi naraštaji ove obitelji priklonili drukčijem načinu života, životno iskustvo njihovih roditelja može im dati poticaja da pozitivne vrijednosti tradicijskog naslijeđa svojih predaka njeguju i ugrade u svoje živote, bez obzira na promijenjene vanjske okolnosti i drukčije organiziran obiteljski život.

Literatura i izvori

Skraćenica za označavanje rukopisne arhivske građe:

Etnološki zavod Filozofskog fakulteta u Zagrebu - Zadruga = EZ FFZ Z

Milana ČERNELIĆ, *Zadruga u Trnovcu*, 1981, EZ FFZ Z 133.

Milana ČERNELIĆ, *Zadruga Došen, Brušane*, 1981, EZ FFZ Z 134.

Milana ČERNELIĆ, *Zadruga Rukavina-Jauci, Smiljansko Polje*, 1981, EZ FFZ Z 135.

Milana ČERNELIĆ, *Zadruga Prpić-Grgajice, Kosova Buljima (opć. Krivi Put)*, 1981, EZ FFZ Z 136.

Milana ČERNELIĆ, *Zadruga Tomljanović-Puljiz, Tomići-Podbilo*, EF FFZ Z 137.

Milovan GAVAZZI, *Sudbina obiteljskih zadruga jugoistočne Evrope*, u: *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Zagreb, 1978.

Mara HEĆIMOVIĆ-SESELJA, *Zadruga Ivčević-Hećimović, selo Ivčević Kosa - kotar Gospić*, u: *Seljačke obiteljske zadruge 1*, Publikacije Etnološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 3, Zagreb, 1960, 5-17.

Mara HEĆIMOVIĆ-SESELJA, *Tradicijski život i kultura ličkoga sela Ivčević Kosa*, Zagreb, 1985.

FAMILIENGENOSSENSCHAFT RUKAVINA JAUCI AUS SMILJANSKO POLJE BEI GOSPIĆ

Zusammenfassung

In dieser Arbeit wird die Familiengenossenschaft Rukavina-Jauci beschrieben, die von Kosa bei Perušić stammt, und die bis zu den neunzigsten Jahren des 20. Jahrhunderts fortbestanden ist. Ihr Vermögen wird dargestellt, sowie das Haushalten und die Organisation des Familienlebens von den dreissigen Jahren her bis zu ihrer Verteilung. Es wurden auch einige Ereignisse aus dem Leben der vorgegangenen Generationen dieser Familiengenossenschaft beschrieben.

Die Autorin folgt den Entwicklungsphasen in ihrem Leben, und schildert ihre Bemühungen sich den Errungenschaften des 20. Jahrhunderts anzupassen.

Am Ende wird Schlussfolgerung gezogen, dass Familie Rukavina-Jauci ein seltenes Exemplar des Existierens einer solchen traditionellen Lebensweise in den zeitgemässen Verhältnissen ist.

THE RUKAVINA-JAUCI COOPERATIVE FROM SMILJAN FIELD NEAR GOSPIĆ

Summary

The point in this article is about the cooperative Rukavina-Jauci, descending from Kosa near Perušić, which lasted until the nineties of the 20th century. We can see there what were their properties, the style of their family life organization and management, all the time from the thirties to their splitting. Some phenomenons from the life of earlier cooperative generations have also been described. Some efforts have been made also to follow developmental phases in the life of that cooperative family, which used to change and conform to the civilization achievements of the 20th century. The cooperative Rukavina-Jauci has been an exceptional example of the continuance of such a traditional style of life in present-day conditions as well.